

Broedvogels van de Noordwijkse Noordduinen in 2007

Roy Slaterus

SOVON-inventarisatierapport 2008/04
Dit rapport is samengesteld
in opdracht van
Staatsbosbeheer, regio West

Broedvogels van de Noordwijkse Noordduinen in 2007

Roy Slaterus

SOVON-inventarisatierapport 2008/04
Dit rapport is samengesteld in opdracht
van Staatsbosbeheer Regio West

Colofon

© Copyright SOVON Vogelonderzoek Nederland/Staatsbosbeheer Regio West 2008

Dit rapport is samengesteld in opdracht van Staatsbosbeheer Regio West door Roy Slaterus.

Gelieve als volgt te citeren: Slaterus R. 2008. Broedvogels van de Noordwijkse Noordduinen in 2007. SOVON-inventarisatierapport 2008/04. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

ISSN-nummer 1382-6255

Foto's: Roy Slaterus & Hans Gebuis (Tapuit omslag)

Inhoud

1. Inleiding	3
2. Gebiedsbeschrijving	4
3. Werkwijze en omstandigheden	6
3.1 Methode	6
3.2 Soortselectie	6
3.3 Weersomstandigheden	7
4. Resultaten	9
4.1 Algemeen	9
4.2 Soortbespreking	11
4.3 Niet-broedvogels	20
5. Evaluatie	22
5.1 Soortensamenstelling en aantalsontwikkelingen	22
5.2 Dichtheden	23
6. Literatuur	25
Bijlagen	
Bijlage 1: Veldbezoeken	
Bijlage 2: Verspreidingskaarten	

1. Inleiding

In 2007 is in opdracht van Staatsbosbeheer een gebiedsdekkende broedvogelinventarisatie uitgevoerd van een drietal objecten in beheerseenheid Hollands Duin, namelijk Berkheide, Coepelduinen en Noordwijk. De resultaten van de inventarisaties in deze gebieden worden in drie afzonderlijke rapporten besproken (*cf* Slaterus 2008ab). Voorliggend rapport behandelt de broedvogels van object Noordwijk.

In 1998 werd in dit gebied al eens een gebiedsdekkende inventarisatie uitgevoerd door een medewerker van SOVON (*cf* van Kleunen 1999). Hierdoor is het mogelijk om een vergelijking te maken van de soortensamenstelling en aantalsontwikkelingen van de verschillende broedvogels over het afgelopen decennium. De inventarisatie in 2007 werd uitgevoerd door Roy Slaterus. Belangrijke bijdragen aan de totstandkoming van het veldwerk en de bijbehorende rapportage werden geleverd door Bjørn van den Boom, Tim Fransen, Nadja Lankamp, Jelle van Dijk, Rien Sluijs, Dries Oomen en Jan-Willem Vergeer. Zij worden allen hartelijk bedankt. Het basismateriaal behorend bij deze inventarisatie ligt opgeslagen in het kantoor van SOVON te Beek-Ubbergen.

Figuur 1. Duinen bij Langevelderslag. Tijdens de eerste bezoeken werd hier een Klapekster waargenomen.

2. Gebiedsbeschrijving

Het onderzoeksgebied is gelegen in de gemeente Noordwijk in de provincie Zuid-Holland. Het strekt zich uit van de noordelijke bebouwingsgrens van Noordwijk aan Zee tot de grens met de provincie Noord-Holland, ongeveer vijf kilometer ten zuiden van Zandvoort. Het zuidelijke deel van het onderzoeksgebied – tot aan het terrein van de Noordwijkse Golfclub – beslaat nagenoeg de gehele breedte van het duingebied. Ten noorden van het golfterrein omvat het onderzoeksterrein nog slechts een smalle strook in de buitenduinen. In de volksmond staat het gebied ook wel bekend als de ‘Noordduinen’.

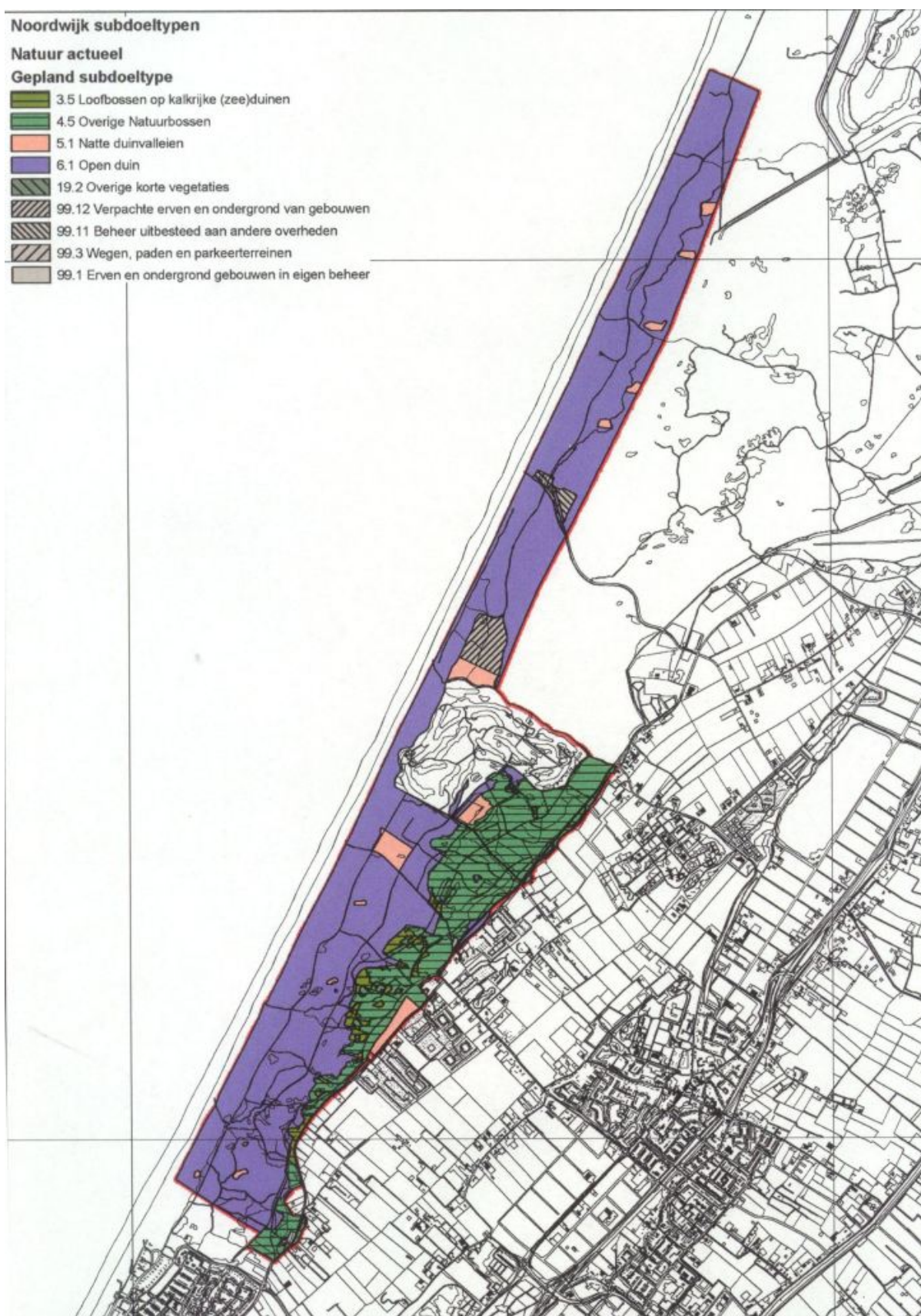
Het totale onderzoeksgebied beslaat een oppervlakte van 569,03 ha. Een aanzienlijk deel van het gebied ten zuiden van het golfterrein is bebost (123,62 ha). De overige terreindelen laten zich karakteriseren als open duin (445,41 ha). Enige variatie is binnen deze landschappen uiteraard aanwezig, ofschoon open water en moeras nagenoeg ontbreken (zie figuur 2).

De zeereep, bestaande uit hoge duinen die plaatselijk het karakter hebben van een zanddijk, heeft een functie als zeewering en is in beheer bij het Hoogheemraadschap Rijnland. Aan de binnenzijde van de zeereep hebben zich plaatselijk wat hoger opgaande struwelen van voornamelijk Vlier, Duindoorn en Liguster ontwikkeld. De kruidlaag onder de struwelen wordt gedomineerd door Grote Brandnetel. Het middenduin bestaat hoofdzakelijk uit lage duinen en kleine valleien. Op de kalkrijke zandige bodem heeft zich een mozaïeklandschap van duingraslanden, struwelen en kleinschalige verstuingen ontwikkeld. Plaatselijk zijn ook bemoste vlaktes of natte duinvalleien te vinden. Recent getroffen beheersmaatregelen zijn het duidelijkst zichtbaar in het zuidelijke deel van het onderzoeksgebied, dat bekend staat als het ‘oude golfterrein’. De humusrijke bovenlaag is hier afgegraven en het duinzand is gezeefd. Ook op zes andere locaties zijn recent beheersmaatregelen getroffen (*cf* Bouwman *et al.* 2007). De aanwezige struwelen bestaan voornamelijk uit Duindoorn, Vlier, Esdoorn en enkele populierensoorten. De duingraslanden herbergen onder meer Helm, Duinriet, Zandzegge en Dauwbraam.

In de zuidelijke helft van het onderzoeksgebied is de binnenduinrand bebost, met name tussen de Duindamseslag en de Noraweg. De maximale breedte van het bos beslaat ongeveer 700 meter, maar het zuidelijke deel van het bos is niet breder dan 200 meter. Op enkele plaatsen heeft het bos een leeftijd van circa 80 jaar. Een groot deel van het bos is echter niet ouder dan 45 jaar. Bijna 80% van het bos bestaat uit Oostenrijkse en – in mindere mate – Corsicaanse Dennen. Plaatselijk is ook loofhout aanwezig. De mate van ondergroei wisselt behoorlijk, van dicht tot nagenoeg afwezig.

Ongeveer in het midden van het onderzoeksgebied bevindt zich het terrein van de Noordwijkse Golfclub. In tegenstelling tot in 1998, toen voor het eerst door een medewerker van SOVON een gebiedsdekkende broedvogelinventarisatie werd uitgevoerd, werd dit terrein in 2007 niet aan het onderzoeksgebied toegevoegd. Het gebied is echter wel geïnventariseerd door leden van de Vogelwerkgroep Noordwijk (J. van Dijk *in litt.*).

In de zeereep ten zuiden van de Noraweg bevindt zich het Marinezendstation Nora. Dit terrein is niet vrij toegankelijk, maar vanwege de geringe omvang is het terrein vanaf de gebiedsgrenzen goed te observeren.

Figuur 2. Onderzoekgebied (bron: Staatsbosbeheer).

3. Werkwijze en omstandigheden

3.1 Methode

De inventarisatie en interpretatie is uitgevoerd volgens de richtlijnen van de zogenaamde BMP-methode, zoals beschreven in van Dijk (2004). Dit houdt in dat er tussen eind maart en begin juli vijf gebiedsdekkende bezoeken zijn volbracht in de Noordwijkse Noordduinen. Deze bezoeken vonden plaats in de vroege ochtend. Nachtvogels werden gekarteerd voor aanvang van een ochtendbezoek of tijdens een speciaal avond- of nachtbezoek.

In totaal werden 3.405 minuten aan veldwerk besteed. Dit komt neer op 6,0 minuten per hectare (zie bijlage 1 voor de exacte tijdsbesteding). Alle relevante waarnemingen werden ter plekke genoteerd op een veldkaart. De omzetting van deze veldgegevens naar soortkaarten en de interpretatie gebeurden tijdens kantooruren. Het veldwerk was gericht op het vaststellen van territoria. Naar nesten is dan ook niet gezocht. Kolonievogels ontbraken in het onderzoeksgebied, zodat hiervoor geen extra inspanningen hoefden te worden geleverd.

3.2 Soortselectie

Niet alle broedvogelsoorten werden gekarteerd maar alleen de zogenaamde basiskarteringsoorten zoals door Staatsbosbeheer bepaald. Algemene vogelsoorten, zoals Fazant, Houtduif, Winterkoning, Heggenmus, Roodborst, Merel, Tjiftjaf, Fitis, Pimpelmees, Koolmees, Gaai en Vink, zijn niet aangemerkt als basiskarteringsoorten, zodat van deze soorten geen territoria werden ingetekend. Uitzonderingen werden gemaakt voor Goudhaan, Kuifmees, Ekster en Zwarte Kraai, die niet als basiskarteringsoorten te boek staan maar wel werden gekarteerd.

Figuur 3. Alleen van de algemeenste vogelsoorten, zoals de Merel, werden territoria niet ingetekend.

3.3 Weersomstandigheden

Het weer is van invloed op de activiteit van vogels en daardoor op de doelmatigheid van het inventariseren. Harde wind, neerslag en lage temperatuur zijn belemmerende factoren. Veel territoriale activiteit neemt, zeker bij vogels, ook af bij hoge temperaturen. Hieronder wordt een beschrijving gegeven van de weersomstandigheden tijdens het broedseizoen van 2007 aan de hand van de maandoverzichten van het KNMI. In tabel 1 zijn enkele variabelen samengevat.

Maart

Maart 2007 was zeer zacht en zonnig met een gemiddelde temperatuur van 8,0 ° C tegen 5,6 ° C normaal. Het aantal vorstdagen bedroeg drie en lag derhalve ruim onder het gemiddelde van negen. De neerslaghoeveelheden waren normaal. Het aantal zonuren is gemiddeld over het land uitgekomen op 183 tegen een langjarig gemiddelde van 115. Daarmee was maart zeer zonnig. De zon scheen uitzonderlijk veel in het noordelijke kustgebied. In Leeuwarden was maart met 211 zonuren het zonnigst. In De Bilt werden 157 zonuren geregistreerd. Landelijk viel er gemiddeld 69 mm neerslag; het langjarig gemiddelde is 65 mm. Het natst was het in het midden van het land (bijvoorbeeld Soesterberg 91 mm), in het zuidoosten viel slechts 50 mm.

April

April 2007 was een echte recordmaand: het was in heel Nederland extreem zacht, droog en zonnig. Met een gemiddelde temperatuur van 12,6 ° C tegen 8,0 ° C normaal eindigde april 2007 als veruit de zachtste sinds het begin van de waarnemingen in 1706. Op 14 april werd met 27,6 ° C de eerste zomerse dag geregistreerd. Er volgden nog zes zomerse dagen met een temperatuur van meer dan 25 ° C (het oude record stond op drie). Het aantal warme dagen kwam deze maand uit op het recordaantal van 14 tegen normaal twee. April was voorts uitzonderlijk droog: gemiddeld viel er slechts 0,4 mm neerslag tegen 44 mm normaal. Met een landelijk gemiddelde van 280 zonuren tegen een gemiddelde van 162 was april ook nog eens bijzonder zonnig.

Mei

Mei 2007 was warm, zeer nat en kende een normaal aantal zonuren. Met in De Bilt een gemiddelde temperatuur van 13,7 ° C tegen een langjarig gemiddelde van 12,3 ° C was het aan de warme kant. Veel uitschieters waren er niet: er werd in De Bilt slechts één zomerse dag geregistreerd tegen drie gemiddeld. Met een landelijk gemiddelde van 104 mm neerslag tegen 57 mm normaal was mei zeer nat. Het natste KNMI-station was Cabauw met 143 mm. In Vlissingen viel met 66 mm de minste neerslag. De zon scheen relatief veel in het noordoosten (bijvoorbeeld 228 zonuren in Stavoren), terwijl het zuidoosten relatief vaak bewolkt was (bijvoorbeeld 172 zonuren in Maastricht).

Juni

Juni 2007 was erg warm, maar tevens nat en vrij somber. Met een gemiddelde temperatuur van 17,0 ° C tegen 14,9 ° C normaal eindigde juni op een gedeelde vijfde plaats in de rij van warmste junimaanden sinds 1901. In De Bilt werden in totaal 22 warme dagen (maximumtemperatuur 20,0 ° C of hoger) geregistreerd tegen een langjarig gemiddelde van 12. Met gemiddeld over het land 96 mm neerslag tegen een langjarig gemiddelde van 71 mm was juni aan de natte kant. In midden van het land viel relatief veel neerslag (bijvoorbeeld 143 mm in Cabauw), terwijl het zuidoosten in deze maand juist wat droger bleef (bijvoorbeeld 44 mm in Arcen). De zon scheen het meest in het noordwesten van het land met in De Kooy 191 zonuren. Het somberst was het in Zeeland met slechts 137 zonuren.

Juli

Juli 2007 was zeer nat, aan de sombere kant en vrij koel. Vrijwel de gehele maand bepaalden depressies het weer. Met een landelijk gemiddelde van 155 mm was het de op één na natste julimaand sinds 1906. Normaal valt er gemiddeld over het land 70 mm. De meeste neerslag viel in de westelijke helft van het land, de minste in het zuidoosten. Het Noord-Hollandse KNMI-station Hoorn kende met 219 uur de meeste zonneschijn. De zon was het minst te zien in het zuidoosten van het land. Het Limburgse Arcen kwam niet verder dan 159 zonuren. Met een gemiddelde temperatuur van 16,8 ° C tegen normaal 17,1 ° C was juli aan de koele kant.

Tabel 1. Enkele weersvariabelen (Nederlandse gemiddelden) in maart-juli 2007; ref staat voor de referentiewaarden (langjarig gemiddelde) (bron: KNMI).

	gem. temp (°C)	ref	neerslag (mm)	ref	zonneshijn (%)	ref	wind (m/s)	ref
maart	8,0	5,6	69,0	65	50	31	5,3	5,4
april	12,6	8,0	0,3	44	67	39	3,9	4,9
mei	13,7	12,3	104,0	57	41	43	4,7	4,5
juni	17,0	14,9	96,0	71	33	38	4,1	4,4
juli	16,8	17,1	155,0	70	37	40	5,0	4,3

Het onderzoeksgebied is zoveel mogelijk bezocht onder gunstige weersomstandigheden, dus bij weinig wind en geen regen. Dit vereiste met name in de regenachtige perioden in mei en juni een flexibel in te delen agenda; in een aantal gevallen werd van een gepland bezoek afgezien en moest derhalve naar een andere dag worden uitgeweken. Eenmaal werd een bezoek voortijdig afgeblazen vanwege een naderend regenfront.

Figuur 4. De nachtelijke bezoeken verliepen onder gunstige weersomstandigheden.

4. Resultaten

4.1 Algemeen

In 2007 werden in het onderzoeksgebied in totaal 641 territoria van 41 verschillende vogelsoorten op kaart ingetekend. Twaalf andere soorten werden wel als broedvogel vastgesteld, maar de territoria van deze soorten werden niet gekarteerd, namelijk Fazant, Houtduif, Winterkoning, Heggenmus, Roodborst, Merel, Tjiftjaf, Fitis, Pimpelmees, Koolmees, Gaai en Vink. Dit betekent dat in 2007 ten minste 53 vogelsoorten als broedvogel konden worden aangemerkt. In 1998 waren dat er 52 (van Kleunen 1999). In tabel 2 worden de aantallen territoria en daarvan afgeleide dichtheden weergegeven. De dichtheden zijn berekend omdat de onderzochte oppervlakte in beide jaren niet exact overeenkomt. In paragraaf 4.2 worden per soort de vastgestelde aantallen en verspreiding besproken. Voor verspreidingskaarten wordt verwezen naar bijlage 2.

Figuur 5. Behalve vogels werden ook zoogdieren waargenomen, waaronder deze onfortuinlijke Bunzing (Randweg, c 400 m ten zuiden van Noraweg, 2 juni 2007).

Tabel 2. Aantal territoria en dichtheden in de Noordwijkse Noordduinen in 1998 en 2007.

	Rode Lijst- status	2007		1998	
		569,03 ha	n/100 ha	625,4 ha	n/100 ha
Nijlgans	-	1	0,2	0	0,0
Wilde Eend	-	2	0,4	0	0,0
Sperwer	-	1	0,2	0	0,0
Buizerd	-	2	0,4	1	0,2
Torenvalk	-	0	0,0	1	0,2
Boomvalk	-	0	0,0	1	0,2
Scholekster	-	1	0,2	0	0,0
Kievit	-	1	0,2	0	0,0
Houtsnip	-	3	0,5	1	0,2
Holenduif	-	5	0,9	4	0,6
Turkse Tortel	-	1	0,2	0	0,0
Zomertortel	Kwetsbaar	0	0,0	6	1,0
Koekoek	Kwetsbaar	8	1,4	8	1,3
Bosuil	-	4	0,7	1	0,2
Ransuil	Kwetsbaar	1	0,2	2	0,3
Groene Specht	Kwetsbaar	5	0,9	3	0,5
Grote Bonte Specht	-	20	3,5	8	1,3
Boomleeuwerik	-	5	0,9	1	0,2
Boompieper	-	6	1,1	7	1,1
Graspieper	Gevoelig	29	5,1	69	11,0
Nachtegaal	Kwetsbaar	106	18,6	124	19,8
Gekraagde Roodstaart	-	2	0,4	3	0,5
Roodborsttapuit	-	9	1,6	29	4,6
Tapuit	Bedreigd	3	0,5	6	1,0
Zanglijster	-	21	3,7	9	1,4
Grote Lijster	-	1	0,2	1	0,2
Sprinkhaanzanger	-	16	2,8	29	4,6
Bosrietzanger	-	0	0,0	1	0,2
Braamsluiper	-	31	5,4	21	3,4
Grasmus	-	202	35,5	258	41,3
Tuinfluit	-	1	0,2	1	0,2
Zwartkop	-	43	7,6	22	3,5
Goudhaan	-	5	0,9	0	0,0
Grauwe Vliegenvanger	Gevoelig	1	0,2	1	0,2
Staartmees	-	7	1,2	4	0,6
Glanskop	-	16	2,8	7	1,1
Kuifmees	-	8	1,4	14	2,2
Zwarte Mees	-	0	0,0	3	0,5
Boomkruiper	-	6	1,1	10	1,6
Wielewaal	Kwetsbaar	1	0,2	0	0,0
Ekster	-	14	2,5	26	4,2
Zwarte Kraai	-	9	1,6	12	1,9
Ringmus	Gevoelig	1	0,2	+	
Groenling	-	1	0,2	1	0,2
Kneu	Gevoelig	41	7,2	47	7,5
Appelvink	-	1	0,2	1	0,2

4.2 Soortbespreking

Per soort worden de vastgestelde aantallen en verspreiding besproken. Van soorten met een opvallende populatieontwikkeling in Nederland en het duingebied wordt de trend geïllustreerd aan de hand van een indexgrafiek. Rode Lijst-soorten worden als zodanig aangeduid. Het vermelde getal achter elke soortnaam verwijst naar het aantal vastgestelde territoria.

Nijlgans (1)

In het zuidelijke deel van het onderzoeksgebied werd meermalen een paartje Nijlganzen waargenomen, soms pleisterend bovenin een boom. Deze waarnemingen resulteerden in de vaststelling van het enige territorium. Het bleef onduidelijk of de vogels daadwerkelijk in het gebied hebben gebroed, aangezien nest noch pullen werden gevonden.

Wilde Eend (2)

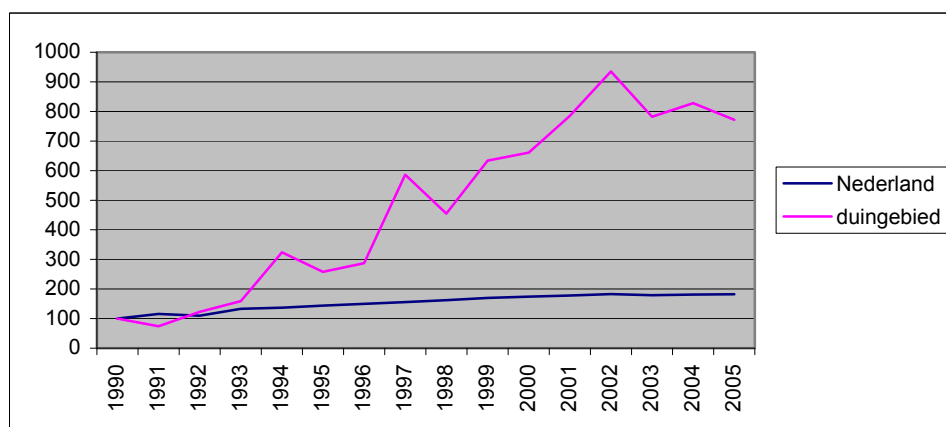
Twee paartjes Wilde Eenden werden in het onderzoeksgebied waargenomen, namelijk op de poel in het oude bollenveld langs de Duinweg en in de Nora-vallei. In beide gevallen bleef het onduidelijk of de vogels daadwerkelijk in het gebied hebben gebroed, aangezien nesten noch pullen werden gevonden.

Sperwer (1)

Meermalen werden vliegende Sperwers waargenomen boven het onderzoeksgebied. Eenmaal ging het om een volwassen mannetje en vrouwtje die samen boven de bosrand cirkelden. Toen tijdens een bezoek aan het bos ten zuiden van de Duindamseslag een exemplaar van dichtbij wegvloog vanuit een dichte naaldboom, leek het erop dat het nest van dit paar was gelokaliseerd. Nadere inspectie van de boom leverde echter geen nestvondst op.

Buizerd (2)

In het noordelijke deel van de beboste binnenduintrand bracht een buizerdpaar twee jongen groot. Het nest van deze vogels bevond zich niet ver van het terrein van de Noordwijkse Golfclub en was drie jaar geleden gebouwd door een Havik (J. van Dijk *in litt.*). Een tweede buizerdpaar bevond zich vermoedelijk in het bos ten zuiden van de Duindamseslag. Een nest werd echter niet gevonden. Ten opzichte van 1998 werd het aantal territoria verdubbeld. Figuur 6 geeft de spectaculaire populatiegroei van de Buizerd in de Nederlandse duinen vanaf 1990 weer.

Figuur 6. Indexen van Buizerd in Nederland en het Nederlandse duingebied (bron: SOVON).

Scholekster (1)

In de Nora-vallei werd tijdens twee bezoeken een tweetal Scholeksters waargenomen. Mogelijk hadden deze vogels een nest op het dak van een klein gebouw aldaar. Jongen zijn echter niet waargenomen, zodat het onduidelijk bleef of beide vogels daadwerkelijk in het gebied hebben gebroed.

Kievit (1)

Langs de Duindamseslag werd het enige territorium van de Kievit vastgesteld. Een paartje foerageerde hier in een open terrein. Ook werden baltsvluchten van het mannetje waargenomen. Een nestvondst of waarneming van pullen bleven echter uit.

Houtsnip (3)

Net als in 1998 werd één territorium ingetekend in het bos ten zuiden van de Duindamseslag. Twee andere territoria bevonden zich ten noorden van de Duindamseslag. Daarmee werd het aantal ten opzichte van 1998 verdrievoudigd. De reden daarvan is onduidelijk. De dichtheid aan Houtsnippen in de Noordwijkse Noordduinen lijkt momenteel overeen te komen met die in de duinen van Bloemendaal (pers. obs.).

Holenduif (5)

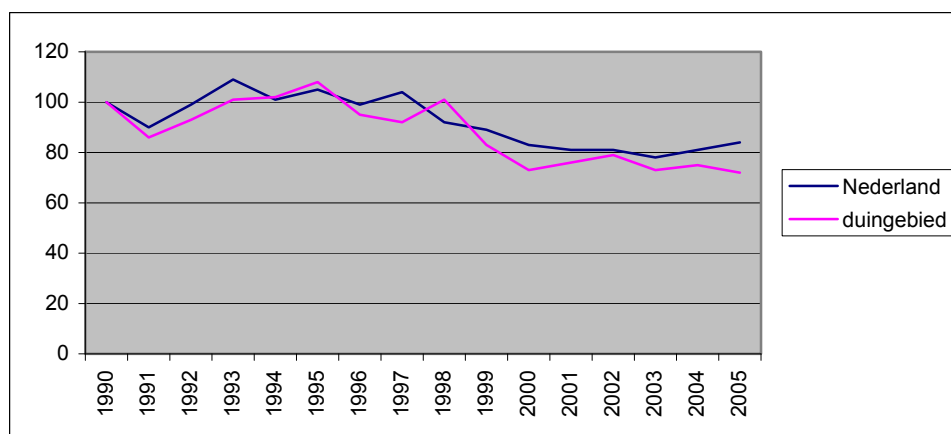
Vijf territoria van de Holenduif werden vastgesteld, uitsluitend in de beboste binnenduinrand. Daarmee verschilt het voorkomen van deze soort in 2007 weinig van dat in 1998. In 1992-1993 werd het aantal territoria geschat op vier tot zes (van Kleunen 1999). De populatie lijkt dus stabiel.

Turkse Tortel (1)

Een Turkse Tortel had een enigszins ongebruikelijke zangpost in een open plek in het naaldbos langs de Randweg. Dit resulteerde in de vaststelling van een territorium. Het bleef helaas onduidelijk of deze vogel ook een nest had op deze plek. Normaliter houden Turkse Tortels zich dichtbij bebouwing op.

Koekoek (8)

Het vaststellen van koekoekterritoria gebeurt hoofdzakelijk aan de hand van roepende mannetjes. Deze ietwat mysterieuze soort legt zijn eieren in nesten van andere vogelsoorten, zoals Graspieper, Heggenmus en Grasmus. Net als in 1998 werden acht territoria van de Koekoek vastgesteld. De territoria lagen verspreid over het open duin. In 1998 bevonden vijf van de acht territoria zich in de noordelijke helft van het onderzoeksgebied en drie in de zuidelijke (van Kleunen 1999). In 2007 was dat precies andersom. De Koekoek heeft de Rode Lijst-status 'kwetsbaar', omdat het aantal broedvogels in Nederland in hoog tempo afneemt (zie figuur 7) (van Beusekom *et al.* 2005). Vergeleken met 1998 is het aantal territoria in de Noordwijkse Noordduinen gelijk gebleven.

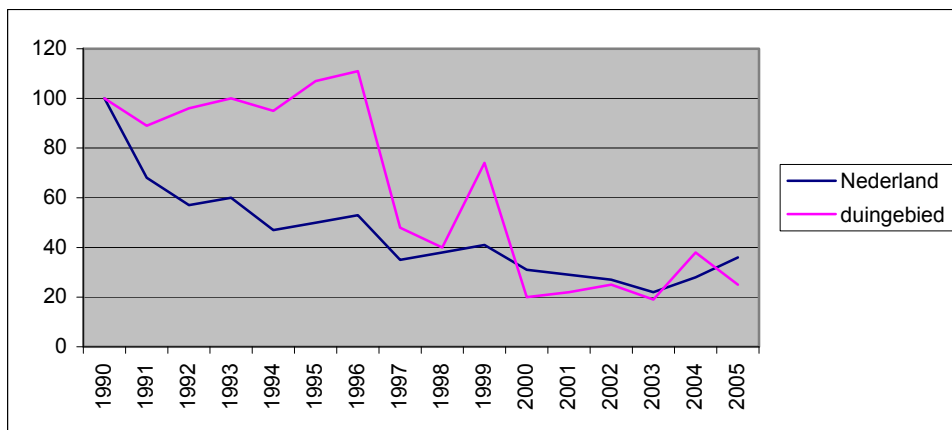
Figuur 7. Indexen van Koekoek in Nederland en het Nederlandse duingebied (excl. Waddeneilanden) (bron: SOVON).

Bosuil (4)

Vier bosuilterritoria werden vastgesteld in de bosrijke binnenduinrand. Vergeleken met 1998 is dit een hoog aantal. Toen werd namelijk maar één territorium ingetekend (van Kleunen 1999). Het aantal van vier territoria in 2007 lijkt overeen te komen met de dichtheid in bepaalde delen van de duinen van Bloemendaal (*pers. obs.*). Of de soort in Noordwijk bezig is aan een opmars of dat de aantallen al jaren enigszins schommelen is moeilijk aan te geven. Geluidswaarnemingen zijn van cruciaal belang voor het vaststellen van deze uitgesproken nachtvogel. Bezetting van de aanwezige bosuilnestkasten is in 2007 niet vastgesteld.

Ransuil (1)

In de vroege ochtend van 12 april werd een ransuilpaar opgemerkt in het bos aan het begin van de Duindamseslag. In het schemerlicht lieten beide vogels zich goed bekijken. Ook werd de relatief onopvallende territoriumzang gehoord, evenals het geluid van 'vleugelklappen'. In de avond van 14 april werd opnieuw de zang gehoord. Latere waarnemingen ontbreken. De Ransuil heeft de Rode Lijst-status 'kwetsbaar', omdat het aantal broedvogels in Nederland in hoog tempo afneemt (zie figuur 8) (van Beusekom *et al.* 2005).

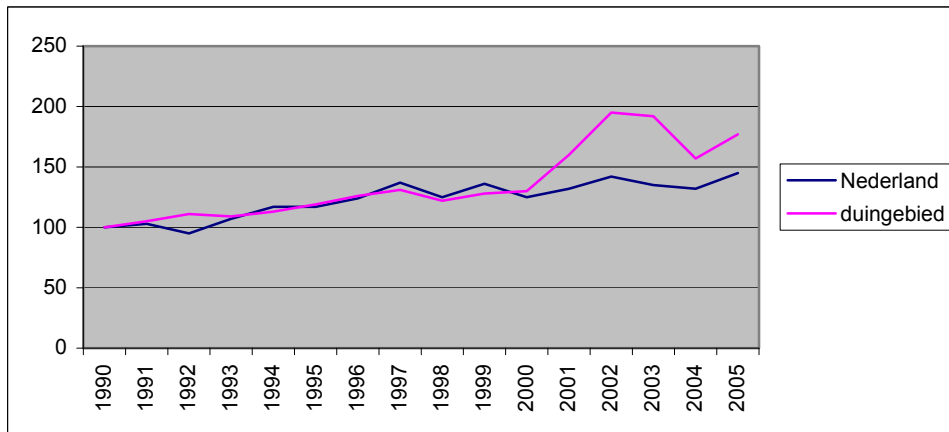
Figuur 8. Indexen van Ransuil in Nederland en het Nederlandse duingebied (excl. Waddeneilanden) (bron: SOVON).

Groene Specht (5)

Vijf territoria van de Groene Specht werden vastgesteld, twee meer dan in 1998. De territoria lagen mooi verdeeld over de beboste binnenduinrand. De soort heeft de Rode Lijst-status 'kwetsbaar', omdat het aantal broedvogels in Nederland vrij snel afneemt (van Beusekom *et al.* 2005).

Grote Bonte Specht (20)

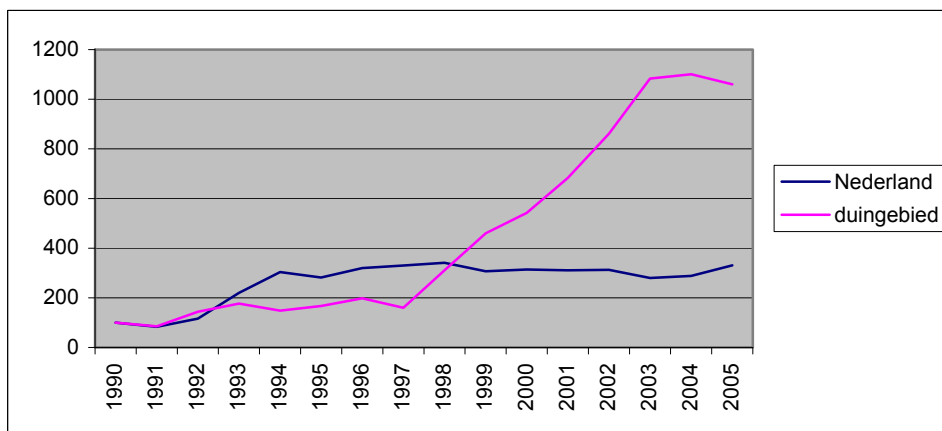
Ten opzichte van 1998 is het aantal Grote Bonte Spechten verdubbeld. Alle territoria bevonden zich in de beboste binnenduinrand van de zuidelijke helft van het onderzoeksgebied. Vermoedelijk ligt het ouder worden van het bos ten grondslag aan de toename. Hierdoor kan een grotere variatie in de structuur van het bos zijn ontstaan en is er vermoedelijk meer dood hout aanwezig. De landelijke trend laat vanaf 1993 eveneens een geleidelijke toename zien (zie figuur 9) (van Dijk *et al.* 2007).

Figuur 9. Indexen van Grote Bonte Specht in Nederland en het Nederlandse duingebied (bron: SOVON).

Boomleeuwerik (5)

Met vijf territoria is de Boomleeuwerik duidelijk algemener dan in 1998, toen slechts één territorium werd vastgesteld. In duingebieden is de soort vooral aanwezig op plaatsen in het middenduin, waar open gras- en mosvegetaties worden afgewisseld door verspreid staande jonge dennen. Dat is ook het geval in de Noordwijkse Noorduinen. De vijf vastgestelde territoria bevonden zich in de zuidelijke helft van het onderzoeksgebied. In de jaren 1990 vertoonde de landelijke trend van de Boomleeuwerik een duidelijke toename. Deze toename is grotendeels te danken aan de explosieve groei van de populatie in de duingebieden (zie figuur 10). In veel duingebieden is de soort inmiddels talrijker dan de vroeger zo algemene Veldleeuwerik (van Dijk *et al.* 2007).

Figuur 10. Indexen van Boomleeuwerik in Nederland en het Nederlandse duingebied (bron: SOVON).

Boompieper (6)

Met zes territoria van de Boompieper – exclusief twee territoria op het terrein van de Noordwijkse Golfclub (J. van Dijk *in litt.*) – lijkt het voorkomen van deze soort veel op de situatie in 1998, toen zeven territoria werden aangetroffen. De soort werd uitsluitend vastgesteld in de overgangszone van dennenbos naar open duin. Vier territoria bevonden zich tussen de Duindamseslag en het golfterrein. Ook in 1998 was hier een concentratie aanwezig (van Kleunen 1999).

Graspieper (29)

In totaal werden 29 territoria van de Graspieper vastgesteld, exclusief de vijf die op het golfterrein werden aangetroffen (J. van Dijk *in litt.*). Ten opzichte van 1998, toen 69 territoria werden ingetekend, betekent dit een halvering van de populatie. De afname is het meest opvallend ten noorden van Langevelderslag. De Graspieper vertoont een voorkeur voor het open duin van de zeereep. Mogelijk zijn lokale factoren, zoals verstruiking, van invloed op de negatieve populatieontwikkeling. Maar ook

landelijk is er sprake van een daling van het aantal broedparen. De soort heeft daarom de Rode Lijst-status 'gevoelig' (van Beusekom *et al.* 2005).

Nachtegaal (106)

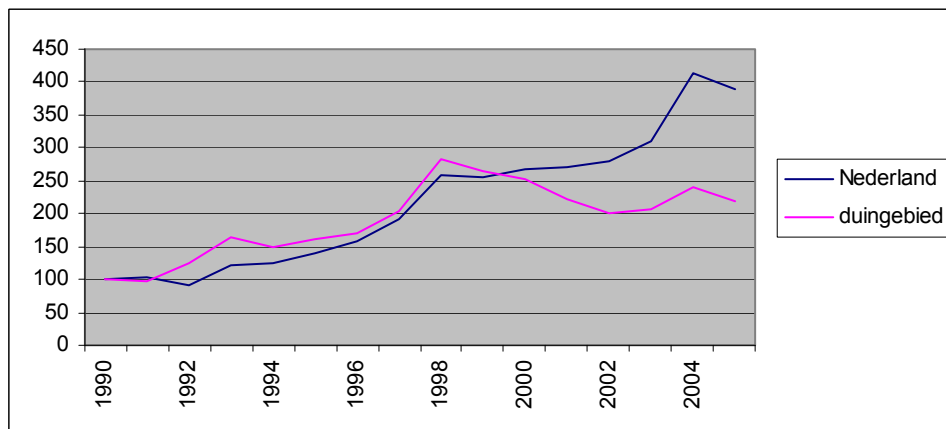
In totaal werden 106 territoria van de Nachtegaal vastgesteld, exclusief de 13 die op het golfterrein werden aangetroffen (J. van Dijk *in litt.*). Dit aantal wijkt nauwelijks af van de 124 territoria die in 1998 werden vastgesteld. Ook de verspreiding vertoont geen noemenswaardige verschillen (van Kleunen 1999). Na de Grasmus is het de algemeenste soort waarvan territoria werden ingetekend. Desalniettemin heeft de Nachtegaal de Rode Lijst-status 'kwetsbaar', vanwege de sterke afname die de soort in grote delen van het land heeft laten zien (van Beusekom *et al.* 2005). De Hollandse duinen behoren tot het kerngebied van de Nederlandse Nachtegalen. Ondanks de geringe afname is het relatieve belang van de populatie in het onderzoeksgebied dus toegenomen.

Gekraagde Roodstaart (2)

In de bosrand nabij de Duindamseslag werden twee territoria van de Gekraagde Roodstaart vastgesteld. In 1998 ging het in totaal om drie territoria. De landelijke trend van de Gekraagde Roodstaart vertoont vanaf 1990 wat jaarlijkse schommelingen, maar over het geheel genomen neemt de soort eerder af dan toe (van Dijk *et al.* 2007).

Roodborsttapuit (9)

In totaal werden negen territoria vastgesteld, exclusief de drie die op het golfterrein werden aangetroffen (J. van Dijk *in litt.*), allen in relatief open terreindelen met verspreid staande struikvegetatie. Vergeleken met de 29 territoria in 1998 betekent dit een opmerkelijke afname. De landelijke trend van de Roodborsttapuit vertoont sinds 1993 een duidelijke toename maar in de Nederlandse duingebieden ging die toename na 1998 over in een geleidelijke afname (zie figuur 11). Jaarlijkse broedvogelinventarisaties uitgevoerd in Berkheide laten bovendien zien dat de aantallen Roodborsttapuiten van jaar tot jaar aanzienlijke schommelingen vertonen. Zo werden er in Berkheide in 2004 63 territoria opgetekend, terwijl dat er in 2006 slechts 34 waren. Afgaande op de gegevens uit Berkheide en Noordwijk lijkt het erop dat 1998 een bijzonder goed jaar was voor de Roodborsttapuit in de Hollandse duinen en 2007 een slecht jaar.

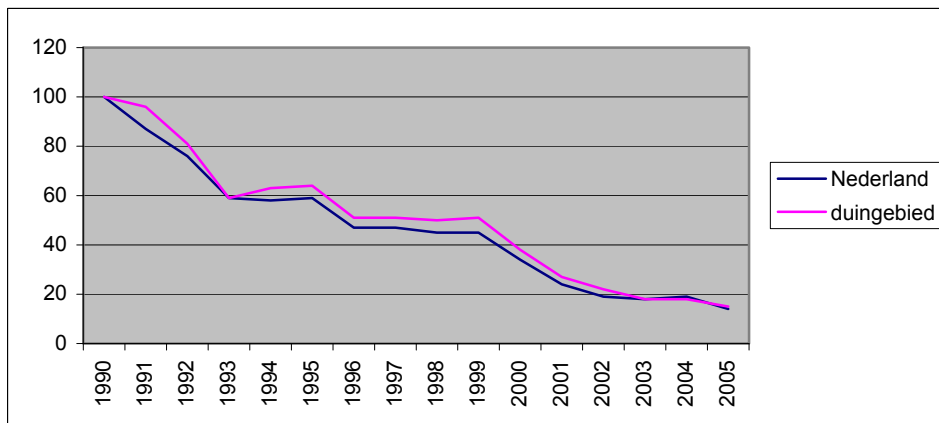

Figuur 11. Indexen van Roodborsttapuit in Nederland en het Nederlandse duingebied (bron: SOVON).

Tapuit (3)

De Tapuit is een broedvogel van open, droge duinlandschappen. Met name bij de aanwezigheid van mosvegetatie, stuifzand en konijnenholen lijkt de soort wel te varen. Tot ver in mei kunnen doortrekkende exemplaren in Nederland worden aangetroffen, hetgeen het vaststellen van territoriale paren enigszins bemoeilijkt. Gedurende de afgelopen decennia is de tapuitenstand in de Hollandse duinen enorm gekelderd. Zo werd in 1992-1993 het aantal broedparen in de Noordwijkse Noordduinen geschat op 13-16, terwijl er in 1998 nog maar zes territoria werden ingetekend (van Kleunen 1999). In 2007 leidden de waarnemingen tot de vaststelling van drie territoria. Of deze vogels enig broedsucces

hadden valt te betwijfelen, want waarnemingen van jongen of frequente voedselvluchten werden niet gedaan. Daarbij moet overigens worden opgemerkt dat de BMP-methode niet gericht is op het vaststellen van broedsucces, maar op de aanwezigheid van territoria. De soort heeft de Rode Lijst-status 'bedreigd', omdat de aantallen broedvogels in Nederland sinds 1960 met minimaal 85% zijn afgenomen (zie figuur 12) (van Beusekom *et al.* 2005, van Turnhout *et al.* 2006).

Figuur 12. Indexen van Tapuit in Nederland en het Nederlandse duingebied (bron: SOVON).

Zanglijster (21)

Ten opzichte van 1998 is het aantal Zanglijsters verdubbeld. Op één na bevonden de 21 territoria zich in de beboste binnenduinrand. Opmerkelijk was dat het territorium in een dennenbosje nabij de zeereep ook in 1998 bezet was. De verspreidingskaart uit 1998 geeft aan dat de Zanglijsters zich toen met name ophielden aan de randen van het bos (van Kleunen 1999). In 2007 werden ook territoria midden in het bos vastgesteld. De landelijke trend laat vanaf 1993 eveneens een gestage toename zien (van Dijk *et al.* 2007).

Grote Lijster (1)

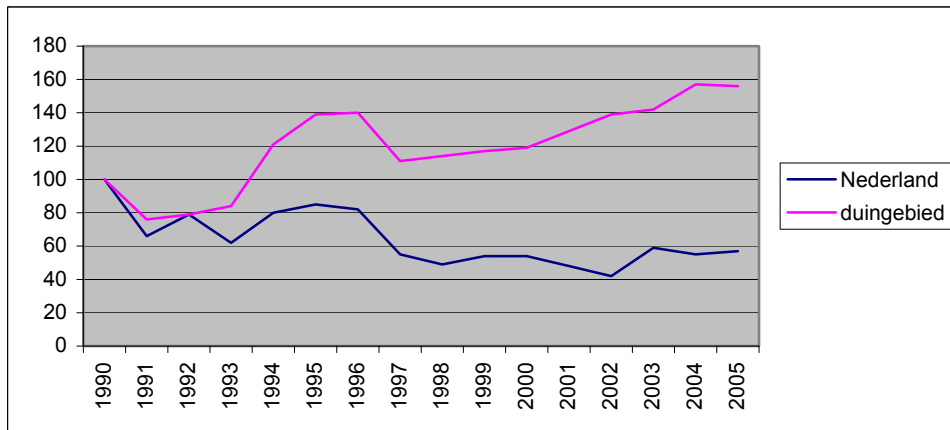
Grote Lijsters zijn schaarse broedvogels in de Hollandse duinstreek. Binnen het onderzoeksgebied werd één territorium vastgesteld, namelijk in het bosgebied ten zuiden van de Noraweg. Net buiten het onderzoeksgebied werd een tweede territorium ingetekend, namelijk op het golfterrein, waar op 15 juni een paartje met een jong werd waargenomen op de zevende fairway (J. van Dijk *in litt.*).

Sprinkhaanzanger (16)

In totaal werden 16 territoria vastgesteld, exclusief twee op het terrein van de Noordwijkse Golfclub (J. van Dijk *in litt.*). Dit betekent een aanzienlijke achteruitgang ten opzichte van 1998, toen 29 territoria werden vastgesteld. Het aantal in 2007 ligt dichterbij de situatie van 1992-1993, toen 10-15 territoria werden geschat. De landelijke trend vertoont sinds 1995 een stijgende lijn, maar jaarlijkse schommelingen zijn bij de Sprinkhaanzanger geen onbekend fenomeen (van Dijk *et al.* 2007). Het is onduidelijk of 1998 als een uitzonderlijk goed jaar moet worden gekarakteriseerd, of dat er in 2007 juist sprake is van een terugval. De territoria werden verspreid over het open duin aangetroffen, met een nadruk op de zeereep.

Braamsluiper (30)

Met 30 territoria, exclusief de drie op het terrein van de Noordwijkse Golfclub (J. van Dijk *in litt.*), was de Braamsluiper goed vertegenwoordigd. In 1998 werden in totaal 21 territoria vastgesteld. De landelijke trend vertoont sinds 1990 wat jaarlijkse schommelingen maar is over het geheel genomen negatief. Dit staat in contrast met de trend van de Braamsluiper in de Hollandse duinen, waar de soort de laatste jaren een gestage toename laat zien (zie figuur 13). De verklaring voor een toename in de Noordwijkse Noordduinen moeten waarschijnlijk gezocht worden in lokale factoren, zoals verstruiking.

Figuur 13. Indexen van Braamsluiper in Nederland en het Nederlandse duingebied (excl. Waddeneilanden) (bron: SOVON).

Grasmus (202)

De Grasmus is de algemeenste soort waarvan territoria werden ingetekend. In totaal werden 202 territoria vastgesteld, exclusief de 13 die op het golfterrein werden aangetroffen (J. van Dijk *in litt.*). Dit aantal lag iets lager dan de 258 territoria die in 1998 werden vastgesteld, maar evengoed gaat het om een populatie van respectabele omvang. De soort ontbrak eigenlijk alleen in de beboste binnenduinrand en in nagenoeg struikloze terreinen. Van Kleunen (1999) merkte 1998 aan als een uitzonderlijk goed jaar voor de Grasmus. In de jaren 1990 vertoonde de landelijke trend bovendien een opmerkelijke stijging. In 2001-2003 volgde een lichte terugval, maar in 2004 en 2005 was sprake van herstel (van Dijk *et al.* 2007).

Tuinfluitter (1)

Het enige territorium van de Tuinfluitter bevond zich in een dicht struweel in de zeereep ten noorden van Langevelderslag. Ook in 1998 werd slechts één territorium ingetekend (van Kleunen 1999).

Zwartkop (43)

Op één na bevonden alle 43 territoria van de Zwartkop zich in de beboste binnenduinrand. De aanwezigheid van een rijke ondergroei lijkt daarvoor een vereiste. Het enige territorium dat elders werd vastgesteld, was aanwezig in een rijk struweel in het buitenduin ten zuiden van de Duindamseslag. Vergeleken met de 22 territoria in 1998 was de soort in 2007 aanzienlijk algemener. Wat verspreiding betreft zijn er geen noemenswaardige verschillen tussen beide jaren. Vanaf 1990 vertoont de Zwartkop ook landelijk een gestage toename (van Dijk *et al.* 2007). Het is mogelijk dat deze landelijke trend verantwoordelijk is voor een toename in de Noordwijkse Noordduinen, maar ook lokale factoren, zoals het ouder worden van het bos en de ontwikkeling van de struiklaag, kunnen een rol hebben gespeeld.

Goudhaan (5)

In totaal vijf territoria van de Goudhaan werden aangetroffen in de bosrijke binnenduinrand. De soort vertoont een sterke voorkeur voor naaldbos. Ook op het terrein van Noordwijkse Golfclub werd een territorium vastgesteld (J. van Dijk *in litt.*). In 1998 ontbrak de soort als broedvogel. Het is onbekend of de soort zich recentelijk heeft gevestigd of dat er sprake is van jaarlijkse schommelingen, waarbij de soort in sommige jaren afwezig is. De landelijke trend van de Goudhaan laat sinds 1997 wel een duidelijk stijgende lijn zien.

Grauwe Vliegenvanger (1)

Een waarneming van een zingende Grauwe Vliegenvanger op 22 mei nabij de parkeerplaats aan het begin van de Duindamseslag resulteerde in de vaststelling van het enige territorium van deze soort in de Noordwijkse Noordduinen. Latere waarnemingen ontbreken. Het enige territorium in 1998 bevond zich ongeveer twee kilometer zuidelijker. De soort heeft de Rode Lijst-status 'gevoelig', omdat het

aantal broedvogels in Nederland vrij snel afneemt (van Beusekom *et al.* 2005).

Staartmees (7)

Zeven territoria van de Staartmees werden vastgesteld, drie meer dan in 1998. De territoria lagen gelijkmatig verdeeld over de beboste binnenduinrand. Eén van de territoria bevond zich in de directe omgeving van het kantoor van Staatsbosbeheer in het zuiden van het onderzoeksgebied. Nesten van de Staartmees bevonden zich vermoedelijk in het bos, maar na het broedseizoen werden ook groepjes Staartmezen aangetroffen in het struweel van het middenduin.

Glanskop (16)

Het aantal glanskopterritoria nam toe van zeven in 1998 tot 16 in 2007. Van Kleunen (1999) stelde al een toename vast ten opzichte van de twee territoria in 1983. Die toename lijkt zich in het afgelopen decennium te hebben doorgezet. De territoria bevinden zich in de bosrijke binnenduinrand. De wat uiterlijk betreft op de Glanskop gelijkende Matkop is geen bewoner van de Noordwijkse Noordduinen.

Kuifmees (8)

Met acht territoria is het aantal territoria van de Kuifmees iets teruggelopen ten opzichte van 1998, toen er 14 werden ingetekend. Wel was het aantal hoger dan de vier uit 1983 (van Kleunen 1999). Hoe deze schommeling van aantallen verklaard moet worden, is onduidelijk. Een vergelijkbare schommeling is ook vastgesteld in Berkheide. De soort werd uitsluitend aangetroffen in de naaldbossen in de binnenduinrand. Ook een relatief klein naaldbosje kan soms al een kuifmeespaar herbergen.

Boomkruiper (6)

Drie van de zes vastgestelde territoria bevonden zich in het noordelijk deel van de beboste binnenduinrand. De overige drie werden elders in het bos aangetroffen. Vergeleken met de tien territoria in 1998 was de soort schaars te noemen.

Wielewaal (1)

Een zingend mannetje Wielewaal werd waargenomen tijdens de bezoekronde van 20 mei. De vogel bevond zich in een gevarieerd deel van het bos ten zuiden van de Duindamseslag. De soort leidt een tamelijk teruggetrokken bestaan in de boomkruinen en valt vooral op door zijn melodieuze zang. De soort heeft de Rode Lijst-status 'kwetsbaar', omdat het aantal broedvogels in Nederland vrij snel afneemt (van Beusekom *et al.* 2005).

Ekster (14)

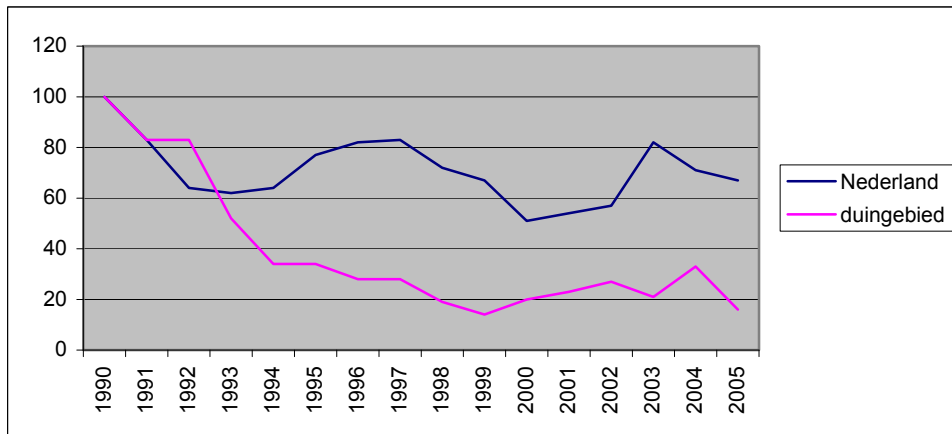
In totaal 14 territoria werden in het onderzoeksgebied vastgesteld, exclusief de drie die op het terrein van de Noordwijkse Golfclub werden aangetroffen. Vergeleken met de 26 territoria die in 1998 werden vastgesteld is de soort iets afgenomen. Deze afname heeft zich vooral in de beboste binnenduinrand voorgedaan. De landelijke trend van de Ekster vertoont vanaf 1990 eveneens een afname (van Dijk *et al.* 2007).

Zwarte Kraai (9)

Van de Zwarte Kraai werden negen territoria vastgesteld. De verspreiding vertoont overeenkomsten met de situatie in 1998. Wel lijkt het aantal territoria in de beboste binnenduinrand te zijn afgenomen. In 1998 werden in totaal 12 territoria vastgesteld. De landelijke trend van de Zwarte Kraai vertoont sinds 1990 een duidelijke toename (van Dijk *et al.* 2007).

Ringmus (1)

Een ringmuspaar had huisvesting gevonden in een klein gebouw ten zuiden van Marinezendstation Nora. Luid tsjilpend maakten zij hun aanwezigheid kenbaar. Andere broedparen werden niet aangetroffen. De soort heeft de Rode Lijst-status 'gevoelig', omdat het aantal broedvogels in Nederland vrij snel afneemt (zie figuur 14) (van Beusekom *et al.* 2005). In 1998 was de soort eveneens in het onderzoeksgebied aanwezig maar het aantal territoria is toen niet vastgesteld (van Kleunen 1999).

Figuur 14. Indexen van Ringmus in Nederland en het Nederlandse duingebied (bron: SOVON).

Groenling (1)

Aan de hand van zangwaarnemingen kon één territorium van de Groenling worden ingetekend. Het bevond zich opmerkelijk dichtbij het enige territorium dat in 1998 werd vastgesteld, namelijk langs de Duindamseweg (van Kleunen 1999).

Kneu (41)

Het aantal van 41 territoria week weinig af van de 47 die in 1998 werden vastgesteld. Ook de verspreiding vertoonde weinig veranderingen. Het terrein van de Noordwijkse Golfclub bood ruimte aan nog elf territoria (J. van Dijk *in litt.*). De soort heeft een voorkeur voor terreinen met laag struikgewas in het midden- en buitenduin. Ten opzichte van de jaren 1980 ligt het aantal in de Noordwijkse Noordduinen wel beduidend lager. Ook landelijk is de soort fors in aantal afgenomen. Daarom heeft de soort de Rode Lijst-status 'gevoelig' (van Beusekom *et al.* 2005).

Appelvink (1)

Van Kleunen (1999) maakte melding van het eerste broedgeval van de Appelvink in Noordwijk, dat plaatsvond in 1998. Op nagenoeg dezelfde lokatie werd in 2007 opnieuw een appelvinkpaar aangetroffen. De vogels lieten zich onder meer zien in de bosrand bij de parkeerplaats aan de Duindamseslag. Op 18 mei werden bovendien twee vogels waargenomen die samen in noordoostelijke richting nabij Langevelderslag langsvlogen. Hoe deze waarneming geïnterpreteerd moet worden is onduidelijk. Wel is het duidelijk dat de Appelvink gedurende het afgelopen decennium aanzienlijk is toegenomen in de Hollandse duinstreek (*pers. obs.*).

Figuur 15. De Nora-vallei was in trek bij soorten als Wilde Eend en Scholekster. Ook pleisterde er enige tijd een Rotgans.

4.3 Niet-broedvogels

De duinstreek is tijdens het voorjaar een geliefde bestemming van menig vogelaar, omdat hier relatief vaak waarnemingen kunnen worden verricht van schaarse of zeldzame doortrekkers. Zo werden er tijdens de inventarisatiebezoeken ook enkele vogelsoorten aangetroffen uit de categorie ‘leuke doortrekker’. Zwartkopmeeuw, Blijster en Klapekster zijn hier voorbeelden van. Daarnaast werden er enkele waarnemingen verricht van soorten die mogelijk als broedvogel in het onderzoeksgebied voorkomen, maar waarvan de verzamelde gegevens onvoldoende bleken om te kunnen spreken van een territorium.

Havik

Op het aangrenzende terrein van de Noordwijkse Golfclub bracht een havikpaar twee jongen groot. Het nest van deze vogels werd ook in eerdere jaren al door dit paar bezet (J. van Dijk *in litt.*). Enkele waarnemingen van vliegende Haviken boven het onderzoeksgebied hadden waarschijnlijk betrekking op dit paar. In 1998 werden er eveneens geen territoria van de Havik in het onderzoeksgebied vastgesteld (van Kleunen 1999).

Patrijs

In het westelijke deel van het Noordwijkse Golfclubterrein werden twee territoria van de Patrijs vastgesteld (J. van Dijk *in litt.*). Deze soort heeft de Rode Lijst-status ‘kwetsbaar’, omdat het aantal broedvogels in Nederland in hoog tempo afneemt (van Beusekom *et al.* 2005). In het onderzoeksgebied werd de soort – net zoals in 1998 – niet vastgesteld.

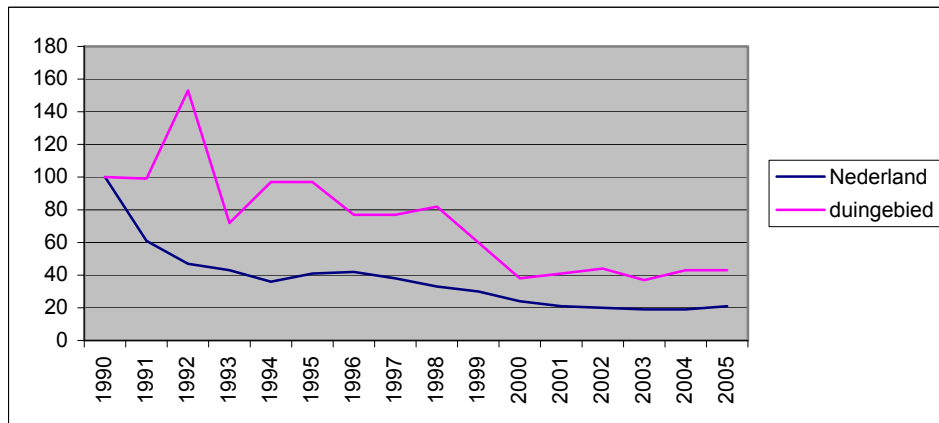
Griel

Op vrijdag 18 mei werd tijdens een inventarisatiebezoek een langsvliegende Griel waargenomen. De vogel vloog noordwaarts over de zeereep net ten noorden van Langevelderslag. Rond 1930 broedden jaarlijks nog enkele tientallen paren in de Hollandse duinen. Rond 1950 is de soort echter als broedvogel verdwenen uit Nederland. Het laatste bolwerk van de soort in Nederland was de duinstrook tussen Noordwijk en Bloemendaal. Het laatste broedgeval vond plaats in 1956 of 1958 (van den Berg & Bosman 1999, 2001, van Beusekom *et al.* 2005). De waarneming uit 2007 bij Langevelderslag had

vermoedelijk geen betrekking op een territoriale vogel, aangezien vervolgwaarnemingen uitbleven. Tegenwoordig is de soort in Nederland een dwaalgast met slechts een handjevol waarnemingen per jaar.

Zomertortel

Op 18 mei werden twee langsvliegende Zomertortels gezien in het meest noordelijke deel van het onderzoeksgebied. Een soortgelijke waarneming werd op 30 mei verricht vanaf het terrein van de Noordwijkse Golfclub. Beide waarnemingen voldeden niet aan de criteria voor het vaststellen van een territorium. In 1998 werden er nog zes territoria vastgesteld in het onderzoeksgebied. Deze waren gelegen in de overgangszone tussen bos en open duin in de zuidelijke helft van het gebied. De Zomertortel heeft de Rode Lijst-status 'kwetsbaar', omdat het aantal broedvogels in Nederland in hoog tempo afneemt (zie figuur 16) (van Beusekom *et al.* 2005).

Figuur 16. Indexen van Zomertortel in Nederland en het Nederlandse duingebied (open duin) (bron: SOVON).

Barmsijs sp.

Op 18 mei werd een overvliegende barmsijs sp. waargenomen nabij Langevelderslag. Herkenning van de verschillende soorten barmsijsen in vlucht is niet eenvoudig. In dit geval ging het vermoedelijk om de Kleine Barmsijs, die als broedvogel in klein aantal in Nederland voorkomt. Andere waarnemingen uit het onderzoeksgebied ontbreken, zodat van broeden waarschijnlijk geen sprake was.

5. Evaluatie

5.1 Soortensamenstelling en aantalsontwikkelingen

Bij de soortbespreking (paragraaf 4.2) is per soort ingegaan op de vastgestelde aantallen en de aantalsveranderingen in de loop der jaren. Hieronder wordt ingegaan op de veranderingen van soortensamenstelling en dichtheden. De situatie in 2007 wordt daarbij vergeleken met die in 1998 (cf van Kleunen 1999).

Nieuwkomers

Vergeleken met 1998 konden territoria van acht nieuwe vogelsoorten worden genoteerd, namelijk de Nijlgans, Wilde Eend, Sperwer, Scholekster, Kievit, Turkse Tortel, Goudhaan en Wielewaal. Van Wilde Eend, Scholekster en Kievit is bekend dat ze in eerdere jaren wel als broedvogel aanwezig zijn geweest. Ze behoren echter niet tot de regelmatige broedvogels. De waarnemingen in 2007 van Nijlgans en Turkse Tortel voldeden aan de criteria voor het vaststellen van een territorium. Beide bevonden zich echter aan de rand van het onderzoeksgebied. Deze soorten zijn meer typerend voor agrarische en stedelijke gebieden dan voor duingebieden. Alleen de territoria van Goudhaan en Wielewaal duiden mogelijk op een structurele toename, die wellicht verklaard kan worden door het ouder worden van het bos. Hierdoor is waarschijnlijk een grotere variatie ontstaan in de structuur van het bos en in de ontwikkeling van de struiklaag.

Stijgers

De belangrijkste winsten werden geboekt bij de bosvogels. Verscheidene soorten vertoonden een opvallende toename, namelijk Buizerd, Houtsnip, Bosuil, Groene Specht, Grote Bonte Specht, Zanglijster, Zwartkop, Staartmees en Glanskop. Bij een aantal van deze soorten ging het om een forse toename. Dit geldt in het bijzonder voor de Grote Bonte Specht, Zanglijster en Zwartkop. Wellicht moet de oorzaak hiervan gezocht worden in het ouder en gevarieerder worden van het bos. Het feit dat in 2007 opnieuw een territorium van de Appelvink werd vastgesteld past ook in dit beeld.

De vogels van het open duin vertoonden daarentegen nauwelijks tot geen toename ten opzichte van 1998. De uitzonderingen hierop worden gevormd door de Boomleeuwerik en Braamsluiper. De toename van de Boomleeuwerik past in het landelijke beeld van deze soort. De ontwikkeling van de Braamsluiper komt overeen met die in nabijgelegen duingebieden.

Dalers

De grootste verliezen werden geconstateerd bij de vogels van het open duin, in het bijzonder bij Graspieper, Roodborsttapuit, Tapuit, Sprinkhaanzanger en Ekster. De afname van Graspieper, Tapuit en Ekster past binnen het landelijke beeld van deze soorten. De twee eerstgenoemde zijn dan ook Rode Lijst-soorten. Landelijk gaat het Roodborsttapuit en Sprinkhaanzanger daarentegen voor de wind. Beide soorten vertonen aanzienlijke populatieschommelingen van jaar tot jaar, zodat het de vraag is of de lage aantallen in 2007 duiden op een structurele afname.

Ondanks dat de meeste bosvogels in de Noordwijkse Noordduinen zijn toegenomen vergeleken met 1998, zijn er ook in deze groep een paar dalers te vinden, namelijk Kuifmees en Boomkruiper. De afname van deze soorten is echter relatief beperkt. Mogelijk gaat het daarom om jaarlijkse schommelingen en niet om een structurele afname. Het aantal ransuilterritoria liep terug van twee naar één. Ook hier kan het gaan om jaarlijkse schommelingen, maar het feit dat deze soort inmiddels is geplaatst op de Rode Lijst is weinig hoopvol.

Verdwenen broedvogels

Vergeleken met 1998 zijn ten minste vijf vogelsoorten als broedvogel uit het onderzoeksgebied verdwenen, namelijk Torenavalk, Boomvalk, Zomertortel, Bosrietzanger en Zwarte Mees. Van de Zomertortel werden in 1998 nog zes territoria vastgesteld en van de Zwarte Mees drie. Voor elk van de overige soorten ging het om één territorium. De afname van de Zomertortel past in het landelijke beeld van deze soort. Niet voor niets heeft deze soort de Rode Lijst-status 'kwetsbaar'. Dezelfde status heeft

ook de Boomvalk. Het verdwijnen van de andere soorten is minder eenvoudig te plaatsen.

Soorten die al eerder als verdwenen broedvogel te boek stonden zijn Wulp, Zwarte Specht, Kuifleeuwerik, Huiszwaluw, Witte Kwikstaart, Paapje, Spotvogel, Fluiter, Grauwe Klauwier, Raaf en Geelgors (*cf* van Kleunen 1999). Geen van deze soorten kon in 2007 op een veldkaart worden genoteerd.

Twee soorten die niet tot de basiskarteringssoorten behoren – en derhalve niet werden gekarteerd – die waarschijnlijk zijn verdwenen, zijn Huismus en Spreeuw. Van Kleunen (1999) meldde dat van beide soorten territoria in het onderzoeksgebied in 1998 aanwezig waren, maar aantallen werden niet geteld. In 2007 werden territoria van beide soorten niet met zekerheid aangetroffen.

5.2 Dichtheden

De veranderingen in dichtheden kunnen het best worden weergegeven door dichtheden te berekenen per landschapstype. Voor de Noordwijkse Noordduinen is gekozen voor het onderscheid tussen bos (123,62 ha) en open duin (445,41 ha). Daarbij moet worden opgemerkt dat het terrein gevarieerder is dan deze tweedeling suggereert. In de tabellen 3 en 4 zijn de dichtheden weergegeven van de meest typische bewoners van deze gebieden. Het is verleidelijk om algemene conclusies te trekken, zoals ‘sinds 1998 is het de bosvogels beter vergaan dan de open-duinvogels’. Per vogelsoort kunnen echter verschillende factoren ten grondslag liggen aan de veranderingen in dichtheid.

Tabel 3. Dichtheden van bosvogels. Met kleuren worden de veranderingen weergegeven (groen = nieuwkomer, lichtgroen = toegenomen, rood = verdwenen, lichtrood = afgenomen, wit = stabiel).

	2007		1998	
	123,62 ha	n/100 ha	120,00 ha	n/100 ha
Sperwer	1	0,8	0	0,0
Goudhaan	5	4,0	0	0,0
Wielewaal	1	0,8	0	0,0
Buizerd	2	1,6	1	0,8
Houtsnip	3	2,4	1	0,8
Bosuul	4	3,2	1	0,8
Groene Specht	5	4,0	3	2,5
Grote Bonte Specht	20	16,2	8	6,7
Zanglijster	21	17,0	9	7,5
Zwartkop	43	34,8	22	18,3
Staartmees	7	5,7	4	3,3
Glanskop	16	12,9	7	5,8
Holenduif	5	4,0	4	3,3
Grote Lijster	1	0,8	1	0,8
Grauwe Vliegenvanger	1	0,8	1	0,8
Appelvink	1	0,8	1	0,8
Ransuil	1	0,8	2	1,7
Gekraagde Roodstaart	2	1,6	3	2,5
Kuifmees	8	6,5	14	11,7
Boomkruiper	6	4,9	10	8,3
Boomvalk	0	0,0	1	0,8
Zomertortel	0	0,0	6	5,0
Zwarte Mees	0	0,0	3	2,5

Tabel 4. Dichtheden van open duinvogels. Met kleuren worden de veranderingen weergegeven (groen = nieuwkomer, lichtgroen = toegenomen, rood = verdwenen, lichtrood = afgenomen, wit = stabiel).

	2007		1998	
	445,41 ha	n/100 ha	514,00 ha	n/100 ha
Wilde Eend	2	0,4	0	0,0
Scholekster	1	0,2	0	0,0
Kievit	1	0,2	0	0,0
Boomleeuwerik	5	1,1	1	0,2
Braamsluiper	31	7,0	21	4,1
Koekoek	8	1,8	8	1,6
Boompieper	6	1,3	7	1,4
Nachtegaal	106	23,8	124	24,1
Grasmus	202	45,4	258	50,2
Tuinfluitier	1	0,2	1	0,2
Kneu	41	9,2	47	9,1
Graspieper	29	6,5	69	13,4
Roodborsttapuit	9	2,0	29	5,6
Tapuit	3	0,7	6	1,2
Sprinkhaanzanger	16	3,6	29	5,6
Ekster	14	3,1	26	5,1
Torenvalk	0	0,0	1	0,2
Bosrietzanger	0	0,0	1	0,2

Bouwman *et al.* (2007) onderzochten de populatieontwikkelingen van de Rode Lijst-soorten en een aantal aanvullende doelsoorten (Buizerd, Scholekster, Boomleeuwerik, Roodborsttapuit, Zanglijster, Sprinkhaanzanger, Grasmus en Glanskop) in object Noordwijk. Zij concludeerden dat wat soortendiversiteit betreft het aantal doelsoorten en Rode Lijst-soorten gelijk is gebleven in 1998-2007, maar dat de aantallen achteruit zijn gegaan. Dit betreft vooral de soorten van het open duin: pioniersoorten en struweelbewoners. De bosvogels laten daarentegen een toename zien (zie tabel 5).

Tabel 5. Territoria van doelsoorten en Rode Lijst-soorten van object Noordwijk gesommeerd naar soortgroepen (Sierdsema 1995).

Soortgroep	1998	2007
Pioniervogels	76	38
Struweelvogels	502	396
Bosvogels	28	35

De monitoring van broedvogels levert veel informatie op over de kwaliteit van de levensgemeenschappen in de duinen. Hoewel de interpretatie van vogelgegevens alleen al veel informatie kan opleveren, wordt de waarde ervan sterk vergroot wanneer tegelijkertijd ook onderzoek wordt gedaan naar andere diersoorten en vegetatie. Ook informatie over broedsucces en overleving zijn in dit verband waardevol. Hierdoor nemen de mogelijkheden toe om niet alleen de vraag te beantwoorden of de aantallen toe- of afnemen, maar vooral ook waarom (*cf* Sierdsema & Bonte 2002). Deze informatie is van belang om inzicht te krijgen in gevoerd en gepland terreinbeheer. Met de broedvogelinventarisatie in 2007 is hieraan hopelijk een belangrijke bijdrage geleverd.

6. Literatuur

VAN DEN BERG A.B. & BOSMAN C.A.W. 1999, 2001. Zeldzame vogels van Nederland – Rare birds of the Netherlands. Eerste, tweede druk. Haarlem.

VAN BEUSEKOM R., HUIGEN P., HUSTINGS F., DE PATER K. & THISSEN J. (RED.) 2005. Rode Lijst van de Nederlandse broedvogels. Tirion Uitgevers B.V., Baarn.

BOUWMAN J.H., KALKMAN V.J., VAN KLEUNEN A. & STRUIJK R.P.J.H. 2007. Beleidsmonitoring OBN-fauna in het Hollands duin (Noordwijk, Coepelduinen en Berkheide). VOFF-rapport 2007.05. Stichting VeldOnderzoek Flora en Fauna, Nijmegen.

VAN DIJK A.J. 2004. Handleiding Broedvogel Monitoring Project (Broedvogelinventarisaties in proefvlakken). SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

VAN DIJK A.J., BOELE A., VAN DEN BREMER L., HUSTINGS F., VAN MANEN W., VAN KLEUNEN A., KOFFIJBERG K., TEUNISSEN W., VAN TURNHOUT C., VOSLAMBER B., WILLEMS F., ZOETEBIER D. & PLATE C.L. 2007. Broedvogels in Nederland in 2005. SOVON-monitoringrapport 2007/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

VAN KLEUNEN A. 1999. Broedvogels van object Noordwijk in Boswachterij het Hollands Duin in 1998. SOVON-inventarisatierapport 1999/03. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

SIERDSEMA H. 1995. Broedvogels en beheer. Het gebruik van broedvogelgegevens in het beheer van bos- en natuurterreinen. SBB-rapport 1995-1, SOVON-onderzoeksrapport 1995/04. SBB/SOVON, Driebergen/Beek-Ubbergen.

SIERDSEMA H. & BONTE D. 2002. Duinstruwelen en samenstelling broedvogelbevolking; meer vogels, minder kwaliteit. De Levende Natuur 103: 88-93.

SLATERUS R. 2008a. Broedvogels van Berkheide in 2007. SOVON-inventarisatierapport 2008/05. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

SLATERUS R. 2008b. Broedvogels van Coepelduinen in 2007. SOVON-inventarisatierapport 2008/06. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

VAN TURNHOUT C., ABEN J., BEUSINK P. & GEERTSMA M. 2006. Broedsucces en voedselécologie van Tapuiten in de Nederlandse kustduinen. SOVON-onderzoeksrapport 2006/14. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen en Stichting Bargerveen / Radboud Universiteit, Nijmegen.

Bijlagen

Bijlage 1: Veldbezoeken

Bijlage 2: Verspreidingskaarten

Bijlage 1. Veldbezoeken

23 maart	06.15-08.45
28 maart	08.00-10.00
4 april	07.00-10.00
11 april	05.45-08.00
12 april	06.30-10.30
14 april	20.00-23.00
20 april	06.30-10.00
3 mei	06.30-09.00
18 mei	06.30-11.00
20 mei	08.30-11.00
22 mei	04.45-07.00
30 mei	06.00-08.00
1 juni	09.45-10.45
2 juni	02.45-07.30
9 juni	05.30-09.00
17 juni	20.00-22.30
20 juni	05.30-10.00
21 juni	06.00-07.00
30 juni	06.00-09.00
5 juli	21.00-22.30

Bijlage 2. Verspreidingskaarten

euring soort

1700 Nijlgans
1860 Wilde Eend
2690 Sperwer
2870 Buizerd
3940 Fazant
4500 Scholekster
4930 Kievit
5290 Houtsnip
6680 Holenduif
6840 Turkse Tortel
7240 Koekoek
7610 Bosuil
7670 Ransuil
8560 Groene Specht
8760 Grote Bonte Specht
9740 Boomleeuwerik
10090 Boompieper
10110 Graspieper
11040 Nachtegaal
11220 Gekraagde Roodstaart
11390 Roodborsttapuit

euring soort

11460 Tapuit
12000 Zanglijster
12020 Grote Lijster
12360 Sprinkhaanzanger
12740 Braamsluiper
12750 Grasmus
12760 Tuinfluiter
12770 Zwartkop
13140 Goudhaan
13350 Grauwe Vliegenvanger
14370 Staartmees
14400 Glanskop
14540 Kuifmees
14870 Boomkruiper
15080 Wielewaal
15490 Ekster
15671 Zwarte Kraai
15980 Ringmus
16490 Groenling
16600 Kneu
17170 Appelvink

SOVON Vogelonderzoek Nederland

Rijksstraatweg 178
6573 DG Beek-Ubbergen
T (024) 684 81 11
F (024) 684 81 22

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

In 2007 is in opdracht van Staatsbosbeheer een gebiedsdekkende broedvogelinventarisatie uitgevoerd van een drietal objecten in beheerseenheid Hollands Duin, namelijk Berkheide, Coepduinen en Noordwijk. De resultaten van de inventarisaties in deze gebieden worden in drie afzonderlijke rapporten besproken (cf Slaterus 2008ab). Voorliggend rapport behandelt de broedvogels van object Noordwijk.

Het totale onderzoeksgebied beslaat een oppervlakte van 569,03 ha. Een aanzienlijk deel van het gebied ten zuiden van het golfterrein is bebost (123,62 ha). De overige terreindelen laten zich karakteriseren als open duin (445,41 ha).

In 2007 werden in het onderzoeksgebied in totaal 41 verschillende vogelsoorten gekarteerd. Twaalf andere soorten werden wel als broedvogel vastgesteld, maar niet geteld.

